

Caroline Schaffalitzky

Lektor og ph.d. i filosofi ved Institut for Kulturvidenskaber på Syddansk Universitet siden 2013. Hun forsker blandt andet i dialogisk undervisning.

Lene Sørensen

Lektor i dansk og filosofi på Syddansk Erhvervsskole siden 2013

Filosofisk dialog og Henrik Pontoppidans novelle "Et Grundskud"

Artiklen beskriver, hvordan vi afprøvede filosofisk dialog i to EUX-klasser som indgang til elevernes tekstlæsning, refleksion og samtale. Målet var at skabe engagement i forhold til en tekst, som ellers kan ligge eleverne fjern.

Udfordringen

Som dansklærer drømmer man om, at eleverne viser en ægte interesse og nysgerrighed i faget og i særdeleshed i litteraturhistorien. Et sådant engagement er både et godt udgangspunkt for det faglige arbejde med teksterne og en del af en dannelsesopgave. Men nogle tekster er vanskeligt tilgængelige for eleverne – både sprogligt og i forhold til deres forståelsesverden. I denne artikel beskriver vi, hvordan vi brugte filosofiske dialoger (se fx Schaffalitzky 2020) til at åbne en tekst i håbet om at skabe et dialogisk læringsrum, hvor eleverne havde lyst til at bidrage, lytte, reflektere og være undersøgende. Projektet indskrives sig således i en aktuell strømning med fokus på undersøgende litteraturdydaktik (se fx Gissel og Steffensen 2021).

Den filosofiske dialog er ligesom andre former for dialogisk undervisning (se fx Alexander 2018, Høegh 2018, Holm 2020 og Neergaard 2021) kendetegnet ved, at læreren træder

ud af den klassiske rolle som centrum, drivkraft og autoritet i lokalet og i stedet faciliterer elevernes undersøgende fællesskab. Centrale didaktiske mål er at skabe refleksioner, ejerskab og engagement, og det betyder, at samtalen fx vurderes på, hvor mange der byder ind i dialogen, om deltagerne taler med hinanden, og om samtalen indholdsmæssigt bevæger sig fremad. Kvalitet kan således både være et spørgsmål om deltagelse, proces, sociale relationer og faglig substans. I dette tilfælde var vores primære mål, som nævnt, engagement og nysgerrighed, fordi vi mener, at disse elementer er vigtige for at fremme både faglige mål og dannelsesmål.

Vi valgte at afprøve vores idé på Henrik Pontoppidans novelle "Et Grundskud" fra novellesamlingen *Fra hytterne* (1887) i to EUX-klasser (Dansk A på teknisk EUX følger bekendtgørelsen fra HTX). Inden eleverne læste novellen, deltog de i en filosofisk dialog og lavede et par korte skriveøvelser, og efter læsningen arbejdede de i grupper med refleksionsspørgsmål.

Vi evaluerede aktiviteten via observationer undervejs samt et survey til eleverne bagefter. Vi var især interesserede i at undersøge, (1) hvordan eleverne selv oplevede aktiviteten, og (2) i hvor høj grad de var aktive i forhold til at diskutere, argumentere og lytte til hinanden i både dialogen og i samtalerne om teksten bagefter. Vores overordnede konklusion er, at denne form bestemt er værd at arbejde videre med.

Hvordan gjorde vi?

De to klasser, hvor vi foretog afprøvningen, var begge rene drengeklasser. I den ene klasse deltog 12 elever fra første hovedforløb indenfor retningen Byggeri, energi og konstruktion. Eleverne havde ingen undervisning haft i det moderne gennembruds litteraturhistorie. I den anden klasse deltog 12 elever fra tredje hovedforløb inden for IT, netværk og design. Disse elever havde tidligere beskæftiget sig med litteraturhistorien og Pontoppidan, men er generelt ikke ret optaget af danskfaget. Klasserne har kun deltaget i en filosofisk dialog ved en enkelt tidligere lejlighed, så de kendte formen, men kan ikke siges at være meget trænede.

Vi valgte Pontoppidans novelle "Et Grundskud" til afprøvningen. Det er en klassisk tekst i Dansk A, men som erfaren underviser i dansk ved HTX og EUX igennem flere år ved Lene, at det ældre univers og sprog typisk er en udfordring for eleverne og for deres lyst til at engagere sig i litteraturen.

Vi designede aktiviteten således:

- En fælles dialogcirkel om fattigdom og nød i ca. 20 minutter (med "tænkelege" af ca. 5 minutters varighed før og efter).
- To minutters individuel skriveøvelse om betydningen af "Et Grundskud".
- Individuel læsning af teksten.
- To minutters individuel refleksion over novellen.
- Arbejde med åbne refleksionsspørgsmål om elevernes opfattelse af teksten i grupper a 4. Spørgsmålenes design lægger op til en ændrende undersøgelse med afsæt i deres egen oplevelse.

Det er vigtigt at bemærke, at målet med dialogen ikke var at tage hul på tekstanalysen, men at motivere eleverne til efterfølgende selv at arbejde tekstnært med novellen (se Hansen 2020, s. 57 for den beslægtede idé om at gøre elever "stemte og forundringsparate"). Illustrationerne til dialogen er derfor knyttet til et alment perspektiv, som skal engagere, men ikke determinere analysearbejdet.

Hele aktiviteten (inkl. evaluering) tog to lektioner på i alt 90 minutter. Dialogen blev styret af Lene efter særlige principper for facilitering (beskrevet i fx Worley 2019 og Schaffalitzky 2020), som bl.a. foreskriver, at facilitator skal forholde sig neutralt, men holde samtalen på sporet og fokusere på at understøtte udfoldelsen af ideer og interaktionen mellem eleverne.

Eksempel på billeder, som kan bruges i faciliteringen af dialogen (som i dette tilfælde handlede om nød, sult og ansvar) for at støtte samtalen ved bl.a. at samle opmærksomheden i midten af dialogcirklen.

Wordcloud med de tre ord, eleverne hver især valgte – jo større ord, jo oftere forekom det i surveyet. Det hyppigste ord var "interessant" (forekom syv gange ud af de 72 ord), mens de små ord kun stod én gang hver især. Resultatet er let tilpasset (vi har fx rettet stavefej) og lavet morfologisk ensretning).

Undervejs observerede Caroline (og efter dialogen også Lene) elevernes aktivitet og interaktion, og efter aktiviteten brugte eleverne ca. 15 minutter på at udfylde et elektronisk survey med spørgsmål om deres oplevelse af aktiviteten. Surveyet rummede bl.a. et helt åbent spørgsmål om, hvilke tre ord de ville beskrive dialogen med, og et skala-spørgsmål om deres oplevelse af aktiviteten.

Elevernes reaktioner

Klasserne er meget forskellige i gemyt, interesser og dynamik, men vi så alligevel mange ligheder på tværs. Begge steder observerede vi, at alle eleverne var aktive og fokuserede både i fællesdialogen og i de efterfølgende gruppesamtaler – også dem, der normalt ikke markerer. I den indledende filosofiske dialog interagerede de meget og ville gerne bidrage, selv når de ikke var ret uenige i de andres holdninger til dilemma-spørgsmålene, eller når de blev spurgt uden selv at have markeret. Deres gruppediskussion bagefter var også præget af stor aktivitet (særligt i den første klasse, selvom

det var dagens fjerde dansklektion i træk). Vi observerede, at de talte med hinanden og sammenlignede deres oplevelser med og læsninger af teksten og diskuterede tekstens indhold og form.

Eleverne drøftede indledningsvist spørgsmålene om, hvad de opfattede som novellens grundtema, om de kunne lide den, og om de troede andre ville opfatte novellen på samme måde. Til spørgsmålet, om der var noget, der overraskede dem, gav flere elever i den første klasse udtryk for, at de var blevet meget overraskede over, at novellen sluttede dårligt. Og billedet af grisen og dens udslæt stod meget tydeligt for flere af dem i begge klasser, ligesom de talte nuanceret om dyrlægens betydning for historien. Deres samtale virkede generelt præget af oprigtighed og stor deltagelse. Og en elev i den første klasse, som ikke plejer at ytre sig om undervisningen, sagde "Tak for en supergod time!" til Lene på vej ud.

Svarene i surveyet, som eleverne udfyldte bagefter, giver da også indtryk af, at eleverne generelt syntes godt om aktiviteten. Fx ville 19 ud af de i alt 24 elever således "gerne" eller

Beskrivelse af dialogisk aktivitet til novellen "Et Grundskud" af Henrik Pontoppidan

Aktiviteten er udviklet til Dansk A på teknisk EUX af Lene Sørensen (Syddansk Erhvervsskole) og Caroline Schaffalitzky (Filosofi i Skolen, SDU), marts 2022.

1. Filosofiske dialog (ca. 20 minutter)

Eleverne er placeret i en åben rundkreds på stole uden borde. Læreren faciliterer en dialogaktivitet om fattigdom og nød, som også er et underliggende tema i novellen. Faciliteringen af dialogen følger de principper, som er beskrevet her: <https://emu.dk/stx/paedagogik-og-didaktik/didaktiske-tilgange/vaerktoejer-til-kvalificering-af-klassedialog>, og det konkrete dialogdesign er hentet fra dialogen "Verdensmål 2: Afskaf sult" fra bogen *Filosofiske dialoger om FN's Verdensmål* (s. 31-32). Afslut gerne dialogen, mens eleverne stadig er engagerede. Aktiviteten kan evt. rammesættes af en indledningsleg og en afslutningsleg.

2. Forberedelse til læsning (2 minutter)

Eleverne går tilbage til deres plads og laver en forlæsningsaktivitet, hvor de reflekterer over titlen på den tekst, de efterfølgende skal læse. De skriver individuelt om spørgsmålet:

- Hvad tror du "Et Grundskud" handler om ud fra titlen?

3. Individuel læsning

Eleverne læser novellen hver for sig (kan evt. også organiseres som højt-læsning eller fælles læsning).

4. Individuelt arbejde med refleksionsspørgsmål (5 minutter)

Eleverne bruger herefter 5 minutter på individuel refleksions-skrivning om spørgsmålet:

- Hvad tænker du, at novellen prøver at fortælle? Er det en eller flere ting? Hvad?

5. Gruppearbejde med refleksionsspørgsmål (fx 20 minutter)

Herefter sætter eleverne sig i 4-mandsgrupper. De starter med at fortælle om, hvad de hver især troede "et grundskud" var, og om, hvad de tænker novellen prøver at fortælle.

Herefter tager de hul på refleksionsspørgsmål, som er printet på sedler til dem i forvejen. De skiftes til at vende et spørgsmål, som de læser op. Først forsøger de selv at svare på spørgsmålet, og herefter byder de andre ind. Alle opfordres til at sige noget. Læreren er lyttende og behjælpelig med uddybning og forståelse af spørgsmålene, men må ikke bidrage med egen holdning eller mening. Formålet er, at eleverne selv reflekterer, undrer sig og er nysgerrige overfor teksten.

Eleverne begynder med de generelle refleksionsspørgsmål. Læreren holder øje med tiden og beder eleverne gå videre med de mere tekstnære refleksionsspørgsmål, når det er passende.

Generelle refleksionsspørgsmål

- Er det en god måde, historien bliver fortalt på? Hvorfor (ikke)?
- Ville du selv fortælle om det på samme måde? Hvorfor (ikke)?
- Er der noget, der undrer/overrasker/provokerer/irriterer dig ved historien? Hvad/Hvorfor (ikke)?
- Tror du, at alle vil opfatte novellen på samme måde som dig selv? Hvorfor (ikke)?
- Kan du lide historien? Kunne du tænke dig at læse mere i samme stil? Hvorfor (ikke)?

Specifikke refleksionsspørgsmål til novellen

- Ser du billeder for dig, når du læser historien? I så fald hvilke?
- Er det moralsk forkert, at manden i novellen hellere vil ofre en af børnene i stedet for grisen? Hvorfor (ikke)?
- Dyrlægen bruger en lille guldkantet notitsbog, hvori han skriver et par ord. Gør det nogen forskel på historien, at han bruger denne guldkantede bog? Hvorfor (ikke)?
- Skal bonden bebrejde sig selv, at han ikke har gjort mere for at sikre sig familiens overlevelse? Hvorfor (ikke)?
- Har dyrlægen et ansvar? Hvorfor (ikke)?
- Gør det en forskel for historien, at vi hører historien om "Sif", og hvor meget den tager på i vægt undervejs i historien? Hvorfor (ikke)?
- Gives der en kritik af forholdene på landet? Hvordan/hvorfor (ikke)?
- Gives der en kritik af den sociale ulighed og uretfærdig, der var på landet dengang? Hvorfor (ikke)?
- Har det en betydning for historien, at vi får at vide, at den salve, dyrlægen ordinerer, er 'for mennesker en meget farlig substans', og at dyrlægen herefter 'nævner et par latinske gloser'? Hvorfor (ikke)?

6. Afslutning

Når tiden er gået, siger læreren "tak for i dag" uden at samle op i plenum. Hvis der er behov for en afrunding, kan man i stedet lave en evaluering af dagens aktivitet, fx: Hvad synes eleverne? Er det noget, de kunne tænke sig at prøve igen? Er der noget i aktiviteten, som der skal bruges mere/mindre tid på?

Aktiviteten kan forankres yderligere, ved at eleverne i næste lektion får sat danskfaglige begreber på (eller på anden måde behandler emnet), eller at deres arbejde bliver omsat i en efterfølgende afleveringsopgave.

"rigtig gerne" have en klassesamtale igen inden tekstlæsning en anden gang, mens tre elever "helst ikke" ville og to elever "overhovedet ikke" ville. Som begrundelser for de positive svar skrev de bl.a., at "Det gjorde, at man tænkte lidt mere over tekstens budskab, og hvilke holdninger man selv har", "Man bliver mere motiveret, samtidig med det er interessant" og "[...] man får på en måde ny energi til timen, jeg synes i hvert fald, jeg kan koncentrere mig bedre i timen, efter vi har haft en klassesamtale".

Næsten halvdelen peger i deres svar (på et åbent spørgsmål) på dialogcirklen som det bedste ved dagens aktivitet. Wordclouden herunder afspejler, hvilke tre ord eleverne valgte (helt frit) til at beskrive aktiviteten med. Kun ordet "tvunget" synes negativt ladet. Det er også værd at nævne, at flere elever fremhæver de små tænkelege og det forhold, at de kommer op fra deres plads og er aktive, som meget positivt.

Der var imidlertid også nogle gradforskelle mellem de to klasser. Den første klasse fremstod således mere aktive i vores observation og også lidt mere positive i surveyet, selvom de gennemgik præcis den samme aktivitet. Der var også en klar tendens til, at eleverne i den første klasse i højere grad tog refleksionerne fra indledningsdialogen med ind i tekstlæsningen og den efterfølgende gruppedrøftelse. Vi kan dog selvfølgelig ikke afgøre, om det skyldes forskelle i klassernes elevprofiler, ydre omstændigheder (fx tidspunktet på dagen) eller rene tilfældigheder. Men i begge klassers tilfælde vurderer Lene, at alle var langt mere engagerede og deltagende, end de normalt er.

Vores refleksioner

Vi betragter generelt vores afprøvning for vellykket: I begge gennemløb nåede vi vores mål og ville ikke umiddelbart gøre noget anderledes en anden gang, bortset fra at tidsprogrammet var stramt. De 15 minutter, der blev brugt på evalueringen, kunne også muligvis indgå i elevernes arbejde med teksten, men de var omvendt også trætte.

Vi vil derfor gerne anbefale andre at eksperimentere med denne tilgang, og vi vurderer, at man også vil kunne bruge den i større klasser, i andre skoleformer og med andre typer af elever. Et naturligt næste skridt vil være at lave en afprøvning i større målestok og over længere tid for bl.a. også at undersøge betydningen af nyhedsværdien. Det skal dog bemærkes, at facilitatorrollen i dialogen kræver både indsigt i de didaktiske værktøjer og en villighed til at lægge den traditionelle lærerautoritet i forhold til indholdsmæssige dagsordner fra sig. Den filosofiske dialog adskiller sig bl.a. fra en "almindelig" klasserumsdialog ved ikke at være målstyret i forhold til et bestemt udkomme som konklusion.

Nogle lærere vil måske tøve med at bruge kræfter på den åbne klassedialog og vores fænomenologisk inspirerede refleksionsspørgsmål som indgang, fordi det kan være van-

skeligt at se, hvordan det støtter faglige mål som fx elevernes forståelse af bestemte fagbegreber eller sikrer, at eleverne opnår tilstrækkeligt kendskab til litteraturhistorien og Pontoppidan. Men den dialogiske tilgang, som vi beskriver her, giver til gengæld indiskutabel mulighed for at understøtte almindelige mål fra § 1 i bekendtgørelsen for de gymnasiale uddannelser. Det gælder særligt målene, som er formuleret i stk. 3: "Uddannelserne skal have et dannelsesperspektiv med vægt på elevernes udvikling af personlig myndighed. Eleverne skal derfor lære at forholde sig reflekterende og ansvarligt til deres omverden: medmennesker, natur og samfund samt til deres udvikling. Uddannelserne skal tillige udvikle elevernes kreative og innovative evner og kritiske sans".

Endelig skal man også være opmærksom på, at selvom engagement og aktivitet ikke er noget, der nævnes som mål i sig selv i fagbeskrivelser for dansk, er det sandsynligvis nødvendige (eller i hvert fald meget nyttige) forudsætninger for ægte arbejde med tekster og autentisk forholden sig til det faglige stof. Selv hvis nogle ikke anerkender den iboende værdi i aktiviteterne, mener vi således, at de har en instrumentel værdi i forhold til at opnå faglige mål.

Vi foreslår naturligvis ikke, at al danskundervisning skal omlægges til dialogiske aktiviteter som den, vi har præsenteret her, men den udvider underviserens didaktiske repertoire. Så selvom det koster noget arbejde at vænne sig til at træde ind i en anden rolle, mener vi, at det er indsatsen værd. Også fordi det giver energi til undervisningen, og gør det sjovere at være lærer.

Note:

1 Se mere detaljeret beskrivelse af aktivitetens organisering, design og refleksionsspørgsmål på s. 15 og på Filosofi i Skolens hjemmeside: <https://tinyurl.com/4pc8fdf6>.

Litteraturliste

- Alexander, Robin: *Towards Dialogic Teaching*, Dialogos, 2018
Gissel, Toke & Tom Steffensen (red.): *Undersøg litteraturen! Engagerende undersøgelser i æstetiske tekster*, Akademisk Forlag, 2021
Neergaard, Marie: *Dialogisk undervisning*, Dafolo, 2021
Hansen, Thomas I.: *Kunsten at læse*, Aarhus Universitetsforlag, 2020
Holm, Eva F.: "Nysgerrige spørgsmål sætter gang i elevernes dialog", i *Gymnasieforskning*, 21, 2020, s. 18-21
Høegh, Tina: *Mundtlighed og fagdidaktik*, Akademisk Forlag, 2018
Schaffalitzky, Caroline: "Værktøjer til kvalificering af klassedialog", *EMU*, <https://emu.dk/stx/paedagogik-og-didaktik/didaktiske-tilgange/vaerktoejer-til-kvalificering-af-klassedialog> (besøgt 14/3 2022)
Schaffalitzky, Caroline: "Introduktion til filosofiske dialoger", *EMU*, <https://emu.dk/grundskole/varieret-undervisning/etik/introduktion-til-filosofiske-dialoger> (besøgt 14/3 2022)
Worley, Peter: *TÆNK HØJT med dine elever*, Akademisk Forlag, 2019

